

Pensioenstelsel kent geen heilige huisjes meer

Jarenlang bestond bij veel mensen het beeld dat de pensioenen een soort gegarandeerd inkomen voor de oude dag waren. De schok is groot nu blijkt dat die zekerheid veel beperkter is dan men dacht. De vermogens van pensioenfondsen blijken kwetsbaar te zijn, waardoor er zelfs sprake van is dat de pensioenen omlaag moeten. Daarnaast is het verhogen van de AOW-leeftijd niet langer taboe.

door: Gabor Mooij

In Nederland bestaat het pensioenstelsel uit drie pijlers. De eerste is het overheidspensioen voor iedereen (AOW). De tweede pijler wordt gevormd door het collectief pensioen voor werknemers, ook wel het aanvullende pensioen genoemd. De derde pijler bestaat uit de pensioenen die mensen individueel opbouwen. Met name de tweede pijler staat nu onder grote druk.

De aanvullende pensioenen staan er namelijk niet goed voor als uitgegaan wordt van de dekkingsgraad. Dat is de verhouding tussen het vermogen van een pensioenfonds en de verplichtingen die het fonds heeft om in de toekomst pensioenen uit te betalen. Bij de meeste pensioenfondsen is de dekkingsgraad tot 90% of zelfs lager gezakt. Dit betekent dat een pensioenfonds tegenover iedere euro die het aan toekomstige pensioenen moet uitbetalen, minder dan een euro kan stellen. De dekkingsgraad lag begin 2008 bij veel fondsen nog rond de 135%. Een eerste reden voor de sterke afname van de dekkingsgraad zijn de gekelderde aandelenkoersen. Een pensioenfonds belegt gemiddeld zo'n 40% van haar vermogen in aandelen. Door de ineensstorting van de aandelenkoersen is het vermogen van de pensioenfondsen sterk gedaald. Ten tweede is de rente zeer laag, waardoor de waarde van de verplichtingen van de pensioenfondsen sterk is gestegen. Een rentedaling heeft veel invloed op de dekkingsgraad. Bij een rentedaling van 1%, neemt de dekkingsgraad met ongeveer 15% af.

Maatregelen

Voor de dekkingsgraad geldt een wettelijk toegestaan minimum van 105%. Onder dit minimum moeten pensioenfondsen een herstelplan maken met de maatregelen die ze willen nemen om hun dekkingsgraad te verhogen. De pensioenfondsen moeten voor 1 april 2009 een herstelplan indienen bij de toezichthouder, De Nederlandsche Bank (DNB). De maatregelen die de pensioenfondsen kunnen nemen zijn: niet-indexeren, de pensioenpremies verhogen en het verlagen van de pensioenen.

Het niet-indexeren van de pensioenen heeft al plaatsgevonden. Het betekent dat de pensioenfondsen de pensioenen en pensioenaanspraken niet meer aanpassen aan de inflatie. Deze maatregel heeft gevolgen voor de koopkracht van de gepensioneerden. Ook de toekomstige koopkracht van de deelnemers kan worden aangetast. Dit gebeurt als de pensioenfondsen in de toekomst geen maatregelen nemen om de achtergebleven indexatie goed te maken.

Als pensioenfondsen vijf jaar niet indexeren, dan zorgt dat voor een koopkrachtverlies van 10 tot 12%. Wil een deelnemer dat compenseren dan moet hij anderhalf jaar doorwerken. Ieder jaar dat iemand doorwerkt levert 8% extra pensioen op.

Als de dekkingsgraad boven de 105% uitkomt, zullen pensioenfondsen niet direct volledig indexeren. "Dat gebeurt pas bij een dekkingsgraad tussen 130% en 140%", legt Ward Romp uit. Romp is een in pensioenen gespecialiseerde macro-econoom van de Universiteit van Amsterdam.

Het niet-indexeren is niet voldoende gebleken om de dekkingsgraad te verhogen. Dat komt zowel door de extreem snelle daling van de dekkingsgraad als door de lage inflatie op dit moment, waardoor de pensioenfondsen maar weinig besparen door niet te indexeren. De lage inflatie is wel gunstig voor de gepensioneerden en de deelnemers, omdat niet-indexeren daardoor weinig gevolgen heeft voor hun (toekomstige) koopkracht.

Toen bleek dat niet-indexeren onvoldoende effect had, kwamen de zwaardere ingrepen 'verhogen van pensioenpremies' en 'verlagen van de pensioenuitkeringen' in beeld.

In de huidige economische situatie is een premieverhoging een slecht idee. Meestal betalen zowel de werknemers als de werkgevers een deel van de pensioenpremie, zodat beide partijen meebetalen aan een premieverhoging. De werknemers hebben bij een premieverhoging minder te besteden, wat slecht is voor de vraagkant van de economie. Voor de werkgevers stijgen de arbeidskosten bij hogere pensioenpremies, zodat hun concurrentiepositie verslechtert.

Een nog zwaardere maatregel is een verlaging van het tweede pijlerpensioen. Dit is sinds de Tweede Wereldoorlog nooit voorgekomen. De pensioenfondsen zelf beschouwen een verlaging echt als het uiterste middel en zullen er alles aan doen om het te voorkomen. De ingreep ligt ook heel gevoelig bij de vakbonden en bij een groot deel van de samenleving. "Toch is het verlagen geen ramp. Voor de minima heeft het geen gevolgen, want die krijgen alleen AOW. De overheid loopt bij een verlaging slechts weinig inkomsten mis. Rijke ouderen worden het meest getroffen. Op die manier leg je de meeste lasten bij hogere inkomensgroepen", stelt Romp.

Vijf jaar

Volgens de Pensioenwet moeten de pensioenfondsen binnen een hersteltermijn van drie jaar zorgen dat de dekkingsgraad weer minimaal 105% is. Vanwege de dreigende verlaging van veel pensioenen heeft minister Donner van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) de hersteltermijn tijdelijk verlengd van drie jaar naar vijf jaar. Het gevolg hiervan is dat de pensioenfondsen langer de tijd hebben om de dekkingsgraad weer boven de 105% te krijgen. Hierdoor staan ze minder onder druk om de pensioenen te verlagen of de premies (veel) te verhogen.

Romp verwacht dat de verlengde hersteltermijn de meeste pensioenfondsen voldoende ruimte geeft voor herstel zonder verdere maatregelen. "Als de inflatie toeneemt, zal niet-indexeren meer effect opleveren. Daarnaast is de rente nu erg laag. De kans is groot dat deze gaat stijgen, waardoor de waarde van de toekomstige pensioenverplichtingen snel afneemt. Hierdoor neemt de dekkingsgraad toe. Een stijging van de aandelenkoersen heeft ook een positief effect op de dekkingsgraad, omdat de bezittingen van de pensioenfondsen dan in waarde stijgen. Het is echter niet te zeggen wanneer de aandelenkoersen weer zullen stijgen."

Als een pensioenfonds toch niet anders kan dan het verlagen van pensioenen dan mag het van minister Donner maximaal een jaar wachten met deze maatregel. Zo kan het pensioenfonds nog even aanzien hoe de dekkingsgraad zich ontwikkelt. Als deze verbetert dan hoeft het fonds de verlaging niet of gedeeltelijk door te voeren.

Volgens het ministerie van SZW is voor enkele pensioenfondsen de kans klein dat hun dekkingsgraad zich binnen vijf jaar herstelt. Deze pensioenfondsen moeten op korte termijn maatregelen nemen in de vorm van hogere pensioenpremies of lagere pensioenen. De kwetsbaarste pensioenfondsen zijn de fondsen met relatief veel gepensioneerden en oudere deelnemers. Dit zijn de zogeheten vergrijsde fondsen. Deze pensioenfondsen hebben relatief weinig premie-inkomsten.

De uitbetaling van de meeste pensioenen loopt overigens de komende jaren geen gevaar als de pensioenfondsen helemaal niets zouden doen. Romp: "De pensioenfondsen kunnen de pensioenen betalen van de premies die werkende deelnemers aan ze betalen. Maar dat is onverantwoord, want op die manier ben je aan het lenen van toekomstige generaties."

AOW-leeftijd

Tot slot staat de pensioenleeftijd onder druk. Hoog op de politieke agenda staat de verhoging van de AOW-leeftijd. Naast het feit dat dit op termijn goed is voor de schatkist, is deze verhoging nodig vanwege de vergrijzing. Door de vergrijzing komen er relatief steeds meer gepensioneerden en steeds minder werkenden. Hierdoor stijgen de AOW-premies voor de werkenden teveel. Zij betalen namelijk premie voor degenen die al AOW ontvangen. Door een hogere AOW-leeftijd wordt de groep kleiner waarvoor de werkenden AOW-premie moeten betalen. Hierdoor blijft de AOW-premie binnen redelijke grenzen. Overigens zal een eventuele hogere AOW-leeftijd stapsgewijs worden doorgevoerd.

Een hogere AOW-leeftijd heeft geen invloed op de dekkingsgraad van de tweede pijlerpensioenen. "Een verhoging van de AOW-leeftijd verandert niets aan de huidige bezittingen en verplichtingen van pensioenfondsen", legt Romp uit.

De aanvullende pensioenen kennen geen vaste pensioenleeftijd. Hoe langer iemand doorwerkt, hoe meer pensioen hij krijgt. Romp: "Een pensioenfonds kan wel tegen een deelnemer zeggen dat deze voortaan op zijn 67ste krijgt wat hij nu op zijn 65ste krijgt. In feite is er dan sprake van een verlaging van het pensioen."

Onzeker

Het is onduidelijk hoe de pensioenen in Nederland er over een paar jaar uitzien. Daarvoor is de ontwikkeling te onzeker van de rentestand, de aandelenkoersen en de inflatie. Daarnaast is nog niet duidelijk welke keuzes de politiek gaat maken. Het gaat daarbij om de AOW-leeftijd, maar bijvoorbeeld ook om de eisen waaraan de pensioenfondsen moeten voldoen bij het herstel van hun dekkingsgraad. De onzekerheid over het uiteindelijke pensioen dat iemand krijgt, lijkt een nieuwe ontwikkeling te zijn. In feite hoort deze onzekerheid bij pensioenen, omdat de uiteindelijke hoogte daarvan altijd afhangt van de ontwikkelingen op de beurs en in de economie. De collectiviteit van een pensioenfonds

beschermt de deelnemers tegen de zwaarste klappen. Bij mensen die, zoals in Amerika, grotendeels afhankelijk zijn van een individueel opgebouwd pensioen, komt de klap van de huidige recessie nog veel harder aan. Een grote uitdaging voor zowel pensioenfondsen als de overheid is dan ook mensen op een eerlijke en transparante wijze duidelijk te maken dat er geen volledige garanties bestaan wat hun pensioen betreft.

Pensioentermen

Deelnemer

Een werknemer die door zijn werkgever is aangemeld bij een pensioenfonds en die bij het pensioenfonds een pensioen opbouwt.

Indexeren

Indexeren betekent het jaarlijks door een pensioenfonds met een bepaald percentage verhogen van het pensioen om dit te beschermen tegen de gevolgen van inflatie.

Pensioenaanspraak

Het recht van een deelnemer aan een pensioenfonds op een toekomstige pensioenuitkering.

Vergrijzing

Ontwikkeling waarbij het aantal mensen van 65 jaar en ouder naar verhouding toeneemt binnen een bevolking.